

کنکاشی بر حسابداری اسلامی

سید محسن احمدی^۱، عبدالرضا آقاجری^۲

۱. استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد گچساران، گچساران، ایران

Mohsentarh@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه آزاد گچساران، گچساران، ایران

چکیده:

حسابداری اسلامی از نظر رویه‌ها و دامنه حوزه ادبیات اقتصاد و مالیه اسلامی، اقتباس شده است و همچنان با تأکید بر بانکداری اسلامی از ادبیات سه حوزه مذکور پیروی می‌نماید. به تأکید بانکداری اسلامی بر حرمت ربا نشأت می‌گیرد. نتایج تحقیقات صورت گرفته در چهار دهه اخیر یعنی ظهور بانکداری اسلامی مدرن، بیانگر اقبال محققان به روش‌های اسلامی برای انجام کسب و کار، مفاهیم اسلامی اقتصاد و به طور خاص مبانی رویه‌های عملیات مالیه اسلامی است. گروهی از حسابداران مسلمان معتقدند بنابه ملاحظات جهان‌بینی اسلامی و غربی، حسابداری سنتی که مبتنی بر جهان‌بینی غربی است نمی‌تواند پاسخگوی تأمین نیازهای گزارشگری مالی در کشورهای اسلامی باشد. لذا حسابداران مسلمان باید در کشورهای اسلامی تعریفی از حسابداری اسلامی ارائه کنند و با تبیین اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی، الزامات گزارشگری را روشن کنند. در این زمینه تحقیقاتی انجام شده است که نتایج آنها همه در یک جهت نمی‌باشد. ما در این پژوهش به بررسی مروری حسابداری اسلامی پرداخته ایم.

کلمات کلیدی: حسابداری اسلامی - حسابداری سنتی - حسابداری مدرن - بانکداری اسلامی

مقدمه:

حسابداری اسلامی به تغییر نظریه‌ی بنیادی می‌پردازد؛ به نحوی که نظریه‌ی زیربنایی حسابداری مرسوم را که بر پایه‌ی دیدگاه‌های کاپیتالیستی است، به چالش می‌کشد و این نظریه‌ی اسلامی که بر اساس منافع اجتماعی و دیدگاه ارزش محور است، جایگزین می‌کند.

تفاوت‌های فکری مذهبی، سیاسی و فرهنگی از مسائل تأثیر گذار در اقتصاد غربی و تدوین استانداردهای حسابداری است. این تفاوت‌های مبنایی باعث می‌شود که تکنیک‌های حسابداری غربی نتوانند قابلیت اجرایی خوبی در اقتصادها و حسابداری اسلامی داشته باشند. (۱)

ظهور بانک‌های اسلامی و دیگر موسسات اقتصادی از سال ۱۹۷۰ ادبیاتی مدرنی را که خود را به عنوان ((حسابداری اسلامی)) خطاب کرده است را رونق داده است. بیشتر این ادبیات تجویزی است. اگر چه مطالعات روند واقعی و نگرش به انتخاب‌های پیشنهادی آغاز به ظهور کردند، تحقیق تاریخی در حسابداری اسلامی هنوز در یک روند پیشرفت با دامنه مطالعاتی می‌باشد که بر اساس هر دو هم بایگانی ابتدایی و هم دستی که از رشد شناخت تدارکاتی حسابداری در داخل یک کشور و نیز موقعیت‌های خصوصی در داخل خاورمیانه و بخش‌های دیگری از جهان اسلام می‌باشند که هم چنین مرکز کانون تحقیق از حسابداری تاریخی هستند قبل از اینکه مورخین بتوانند تأثیر ایده‌های حسابداری خاورمیانه و روندها را در بخش‌های دیگر جهان تعیین کنند. با این حال هنوز چیزهایی زیادی برای کشف وجود دارند. علاوه بر این اصطلاح یا واژه ((حسابداری اسلامی)) ممکن است فقط یک بر چسب مناسبی برای ایده‌ها و روندهای متفاوت حسابداری در طول زمان و مکان باشد. (۲)

پیشینه حسابداری اسلامی:

بعضی از بررسی‌های تاریخی، حسابداری را در کشورهای اسلامی با استفاده از روزنامه‌های انگلیسی ارزیابی کردند. بنابراین تعجب انگیز است که نویسندگان تاریخ حسابداری در این موقعیت‌ها کمتر حرفی داشته باشند. برای مثال تن‌ها و ۱۹۷۶۱ ص مختصراً به احتمالات حسابداری عربی که در ظهور دفتر داری ۲ طرفه ایتالیا موثر بوده است پرداخته است. و این فرضیه را که هیچ مدرکی که آنرا حمایت نکند را نیز مد نظر داشته است. (اگر چه این ادعا به

وسيله صياد ۲۰۰۰ توسعه و پيشرفت داشته است) در حالي كه (كات فيلر ۱۹۷۷) تنها بر منابع حسابداری هندوستان توجه داشته و حسابداری عربي را در كل نادیده گرفته است. اگر چه این تجدید نظر در مطالب انگلیسی محدود است ولی این مهم است كه به خاطر داشته باشیم كه به تحقیقات تاریخی مرتبط با حسابداری در همه زبانها كه منتشر شده است بپردازیم مهمترین پیکره چنین تحقیقاتی را در امپراطوری عثمانی و تركیه می توان یافت كه اخیراً در دسترس خوانندگان تركی است. مركز همکاری ادبیات تركی بود كه در جلد در مورد حسابداری دولتی ترك به وسيله گودبی ملی نوشته شده است بعضی از تحقیقات تاریخی كه به وسيله دانشمندان ترك به عهده گرفته شده است اکنون به زبان انگلیسی موجود است.(۳)

در حسابداری هم میتوان از بهای تمام شده تاریخی و هم ارزشهای جاری استفاده كرد بنابراین سیستم حسابداری اسلامی سیستم دو گانه ای برای ارزشیابی دارایی دارد واحد اقتصادی اسلامی هم باید پایبند به قرار داد باشد وهم تعهد خود درم ورد زكات را در نظر بگیرد زیرا قرار داد مبتنی بر معاملات گذشته و زكات مبتنی بر ارزشهای جاری است بنابراین باید مای اندازه گیری برای هر يك از این اهداف وجود داشته باشد بهای تمام شده تاریخی با مفهوم مباشرت سازگار است روش بهای تمام شده تاریخی مسئولیت امانی مدیران وظیفه مباشرت آنها را بهتر منعكس می كند به نظر می رسد بهای تمام شده تاریخی بر خلاف روش ارزش جاری هیچ پایه قابل دفاعی در شریعت ندارد اصل ایفای تعهدات مربوط به قرارداد در اسلام نمی تواند به عنوان پایه ای برای بكارگیری بهای تمام شده تاریخی به كار رود زیرا خود قرار داد يك فعالیت تاریخی است اما در آینده محقق می شود بنابراین در زمان اندازه گیری باید از ارزشهای جاری استفاده شود.(۴)

هدف اصلی پژوهش :

كنكاشی بر حسابداری اسلامی

روش تحقیق:

برای یافتن مستندات مرتبط به نگارش این مقاله مروری در پایگاه های داده های گوگل و یاهو با استفاده از کلمات کلیدی حسابداری اسلامی- حسابداری سنتی-حسابداری مدرن-بانكداری اسلامی در پایگاه پامد و در پایگاه های جهاد كشاورزی با استفاده از کلیدواژه های مقالات مروری درباره زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۱ جست و جو شد كه در این بازه زمانی بیش از ۳۰مستند جمع آوری و بررسی شد.

یافته ها:

با توجه به تعریف نظریه ی حسابداری، تهیه ی چارچوبی نظری كه راهنمای تدوین قواعد و استانداردهای حسابداری است نیز در قلمرو نظریه ی حسابداری قرار می گیرد. همچنین تجزیه و تحلیل قواعد حسابداری به منظور سنجش هماهنگی آن ها با چارچوب نظری حسابداری یا سایر اصول راهنما، در حیطه ی نظریه ی حسابداری قرار می گیرد. از دیدگاه عملی نیز می توان این مطلب را اظهار داشت كه نظریه ی حسابداری به بهبود حسابداری و مطلوبیت ارائه ی صورت های مالی كمك می كند؛ چرا كه نظریه ی حسابداری علاوه بر چارچوب نظری و نحوه ی تدوین استانداردهای حسابداری، شامل مفاهیم مربوط نظیر تحقق درآمد، عینیت، مدل های ارزشیابی و... می شود و از این نفوذ و تأثیر می تواند در دست یابی به فاکتورهای مهمی همچون بهبود حسابداری و مطلوبیت در ارائه ی صورت های مالی استفاده كند

جهت دست یابی به استانداردهای حسابداری هماهنگ، وجود يك مجموعه ی پیوسته از «اهداف» و «مبانی» (مفروضات پایه و تعاریف) مرتبط كه بتواند ماهیت، نحوه ی عمل و حدود گزارشگری مالی را مشخص كند، لازم است. چنین مجموعه ای، همانند يك قانون پایه، در تدوین استانداردهای حسابداری و حل و فصل مسائلی كه ممكن است در این راه پیش آید، ملاك عمل قرار خواهد گرفت. مفاهیم نظری (چارچوب نظری) گزارشگری مالی يك استاندارد حسابداری نیست و لذا برای مسائل خاص مربوط به حسابداری، استاندارد تعیین نمی كند. با وجود این، از طریق فراهم آوردن اطلاعاتی در مورد دیدگاه به كار گرفته شده در تدوین استانداردهای حسابداری، این مجموعه در رابطه با تهیه، حسابرسي و استفاده از صورت های مالی، مفید خواهد بود. علاوه

بر این، مبانی مندرج در این مجموعه به عنوان نقطه ی اتکایی برای حل و فصل طیفی از مسائل حسابداری که در مورد آن ها استاندارد حسابداری خاصی ارائه نگردیده است، یا استانداردهای حسابداری موجود به تناقضاتی منجر می شود نیز کاربرد خواهد داشت. (۵)

از طریق این زنجیره ی عطف، استانداردهای حسابداری در جریانی هم راستای عوامل محیطی یک کشور قرار خواهد گرفت و موجب جلوگیری از ناهماهنگی در اجرای این استانداردهای حسابداری می شود. چرا که یکی از عوامل مهم دخیل در عدم اجرای صحیح استانداردهای حسابداری، وجود تناقضات در بین استانداردها، نارسایی و ناتوانی آن ها و نیز قوانین حکومتی است، آن هم در مواقعی که این استانداردهای حسابداری بر اساس چارچوب نظری و نظریه ی یک کشور بنا نهاده نشده باشد؛ مسئله ای که موجب ناهماهنگی و ناسازگاری بین این دو مهم می شود. مشکلاتی که حسابداری مرسوم با آن مواجه است دخالت سلیقه ها و عدول از برخی از مفاهیم غنی و انسان ساز فرهنگی و دینی از طریق پذیرش برخی چارچوب های دیکته شده توسط کشورها، هیئت ها و استانداردهای بین المللی باعث شده است که رویکرد قیاسی- استقراری به کار رفته در تدوین استانداردهای حسابداری ایران در بسیاری از موارد منبعت از نظریات گروهی فدراسیون حسابداران بین المللی متشکل از شش کشور باشد. هرچند که هیئت «6AAA» یک مجمع کاملاً دانشگاهی است و «7FASB» نیز حاصل سال ها تلاش و زحمت حسابداران و تکامل این حرفه در سالیان متمادی است، لیکن پذیرش تمامی دیدگاه های آن ها بدون توجه به برخی تفاوت های موجود در ایدئولوژی و مفاهیم فرهنگی، دینی و اعتقادی هر کشور که نظریه ساز نظام فکری آن کشور است، صحیح نیست. (۶)

کشف مفهوم حسابداری اسلامی:

حدود ۳۰ سال پیش یک منتقد ادبی ادوار سعید اثر شرق شناسی را منتشر کرد «سعید ۲۰۰۳». هدف سعید تا حدی تامل دیدگاههای غربی که نسبت به جهان اسلام دارند که به طور چکیده ای در شرق شناسی شکل گرفته است سعید ایده شرق شناسی را به طور گسترده ای در مورد روابط جهان غرب با خاورمیانه دانسته که می-تواند به ما کمک کند که در مورد روابط انگلستان و هندوستان بیشتر بدانیم اگر چه او به اینکه چطور خاورمیانه و عرب و اسلام با هم برابند توجه خاصی داشته و در مورد لغزش خیلی راحتی که بین این اصطلاحات ممکن است رخ دهد هشدار داده است او در مورد استفاده از بر چسب اسلام به پدیده های متفاوت همچون جنگ، هنر، طرح شهری بدبین بوده است « سعید ۲۰۰۳ ص ۳۰۵ به عنوان مثال تقاضا برای اینکه یک عقیده منسجمی از جنگ اسلامی که به طور چشمگیری از جنگ غربی متمایز است وجود داشته، این تردید نیازمند این است که در هر بحثی که در مورد حسابداری اسلامی است مورد خطاب واقع شود.

در ابتدای حسابداری اسلامی در قالب مفهوم مذهبی درک می شد چه مفهومی از مسولیت در منابع معتبر که به عقیده های اسلامی گفته می شود دلالت می کنند. قرآن "که مسلمانان اعتقاد دارند کلام خواست که بر محمد وحی شده است علی ولیمان ۲۰۰۸، ص ۱۰۸" و شرع « اعمال و گفته های پیامبر که به وسیله شناخت سنت ها همچون حدیث انتقال می یابند علی ولیمان ۲۰۰۸، ص ۱۳۵-۴۵ » نویسندگان معاصر ادعا می کنند که مسولیت، اساس اسلام است. اسلام یک کلمه عربی به معنای اطاعت و تسلیم شدن در برابر ذات خداوند است علی ولیمان ۲۰۰۸، ص ۵۶ این اطاعت به اتصال الزامات اسلامی در همه جوانب دلالت می کند. بایدون و ولایت ۱۹۹۷ این ارتقاء به مفهوم وسیع تری از مسولیت نسبت به اجتماعات غربی معاصر پیشنهاد شده است « خداوند حسابرسی آگاه است » در روز قیامت به حساب همه رسیدگی می شود به خاطر اعمالی که وقتی زنده بوده اند انجام دادند. کلمه «حساب» مشتقات آن بیشتر از ۸۰ دفعه در آیات قرآن ذکر شده اند. روز قیامت به عنوان اعمال خوب و بد توصیف شده است و اعمال خوب و بد آدم ها ثبت می شوند بعلاوه خداوند صاحب همه چیز است و خداوند انسان را خلیفه خود در زمین قرار داد و به او اجازه استفاده از اموال خویش را داد در حالی که مسولیت اولیه خداوند و بیشتر مسولیت های اجتماعات دنیوی انسان ها مسدود نمی شود سرمایه گذاران، کار فرمایان و دیگران نیز نیاز دارند که توانا ای شان را در کسب این مسولیت های ابتدایی ارزیابی کنند. کلمه «محاسبه» و مشتقات حساب هر دو در شمردن اعمال خوب و بد انسان و حسابداری مرسوم افراد و سازمان ها استفاده می شوند در حالیکه مفهوم مسولیت کلی خداوند در مذاهب دیگر نیز وجود دارند که هیچ مفهوم خاصی در مورد فرم ها یا شکل های خاص یا روند حسابداری نمی گویند در اینجا قرآن و سنت کمتر با هم همکاری می کنند بلند ترین آیه در قرآن که جزئیات چگونگی معامله را که شامل قوانینی در دوره زمانی ثابت است ثبت شده است ولی در آیه مشخص نشده که بعد از انجام معامله چه کار باید انجام داد. با این حال آیه به خودی خود به انواع معامله دلالت می کند. که نیازمند به ثبت و یا خود پرداخت افراد نسبت به آنهایی که براساس زمینه ارتباطی متداوم در بستانکاری هستند و با آن همکاری می کنند. (۷)

همانطور که مفهوم دفتر داری دو طرفه در ایتالیا پیشرفت می کند را زیر نظر گرفته است. واژه «حسابداری اسلامی» یک استنباط و دلالت موقتی و مکانی است و می تواند به صورت معنای کوتاه حسابداری ای باشد که در قسمتهای از دنیا که در آن اسلام بیشتر مردم آن تسلط دارد گفته شود و هم چنین از نظر جغرافیایی حسابداری اسلامی شمال آفریقا، قسمت های از صحرای آفریقا و خاورمیانه و قلمرو های امپراطوری عثمانی و هم چنین شعبه قاره هند و بیشترین قسمت آسیای جنوب شرقی، اندونزی بعلاوه قسمت های بزرگی از اتحاد جماهیر شوروی را اطلاق شود.

ادبیات مدرن حسابداری اسلامی:

بیشتر کشورهای اسلامی با جمعیت زیادی از مسلمانان یا در اشتغال کشورهای غربی هستند و یا مستعمر آنها به حساب می آیند و یا تا زمان بعد از جنگ جهانی دوم سخت تحت تاثیر غرب بوده اند. برای مسلمانان جهان این راه به یک دو راهی منتهی می شود. آیا می بایست اسلام تغییر کند تا خود را با پیشرفت های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و تکنولوژی و همچنین علمی که مربوط به غرب می شود منطبق سازد؟ و یا سعی در بهبود عصر طلایی اسلام نماید و شاید اگر ضروری باشد جمعیت مسلمانان می توانند از فرهنگهایی که در آنها هستند جدا شوند. اصلاح کنندگان اندیشه-های مانند کشورهای اسلامی و اقتصادی را مورد بحث قرار می-دهند و همچنین ریشه-های حسابداری مدرن اسلامی را که در مباحث اقتصادی و اجتماعی ممکن است یافت شود. بعلاوه تلاش-هایی که برای داخل شدن و روندهایی که به آن رونق می بخشند را نیز مد نظر دارند. در دوره های بعد از استعمار، اگر چه کشورهای تحت سلطه هیچ کشوری بیگانه ای نبودند با این حال روابط بین مذهب و اجتماع در روشهای کاملا متفاوتی در نظر گرفته می-شد. و آنها نیز به پیروی از حسابداری غربی تمایل نشان می دادند. در قرن نوزدهم امپراطوری عثمانی کد تجاری فرانسه را عهده-دار شدند و بعداً بر روند حسابداری آلمانی تاثیر گذاشتند جانشین ترکی که در قرن بیستم سیاستهای دنیوی را عمداً اتخاذ کرده بود به روند حسابداری غربی نیز توجه داشت. (۸)

در دورترین نقطه دیگر، عربستان سعودی که و هابی های سخت گیر این کشور را تحت تسلط دارند به روند حسابداری غربی نیز تمایا نشان داده اند. بعضی از کشورها مانند ایران و پاکستان که آگاهانه خود را جمهوری اسلامی می نامند و در اتخاذ قوانین اسلامی شرعیت در تمام جوانب زندگی که حتی معاملات اقتصادی را شامل می شود، هدفمند هستند. بعلاوه توجیه عقلانی که به وسیله ظهور شکل های متفاوتی از اسلام گرائی در دوره های بعد از جنگ مهیا شده است. و سپس ثروت های ثابت و مهمی با افزایش قیمت نفت به خاورمیانه منتقل شد. در اوایل سال ۱۹۷۰ اساس و زیر بنای اقتصادی برای به وجود آوردن موسسات اقتصادی اسلامی رونق پیدا کرد.

تفاوت حسابداری اسلامی با حسابداری مرسوم:

محققان بر این عقیده اند که زیربنای اقتصاد اسلامی با زیربنای اقتصاد غربی کاملاً متفاوت است. در این باره چندین استدلال ارائه شده است. اولاً، اقتصاد غربی بر پایه ی اصول حاکمیت فردی و حقوق مالکیت خصوصی استوار است؛ در حالی که اقتصاد اسلامی بر مبنای اصول مالکیت چندگانه است. در جامعه ی سرمایه داری، مالکیت عمومی تنها وقتی به رسمیت شناخته می شود که ضرورت اجتماعی وجود داشته باشد؛ در حالی که قانون اسلام مالکیت فردی و مالکیت عمومی را به دنبال این اصل که همه چیز متعلق به خداوند است و اموال در دست انسان امانتی است که باید در قبال آن پاسخگو باشد (خلیفه الله بودن انسان)، به رسمیت می شناسد.

به طوری که اقتصاد اسلامی مبتنی بر شریعت است، هدف اساسی شریعت این است که به بشریت نوید زندگی بهتر و عدالت اجتماعی اقتصادی بدهد. این دین می آموزد که ثروت به خداوند تعلق دارد و انسان صرفاً امانت دار این ثروت است تا با استفاده از این امانت، اهداف مذکور را تحقق بخشد. سیستم اقتصادی اسلامی، مبتنی بر این آموزه است که هیچ فردی نباید آنچه را اساساً خلقت خداوند است یا محصول تلاش و مهارت های انسان دیگری است برای خودش بخواهد. بنابراین، این سیستم تا حد زیادی بر پایه ی عدالت اجتماعی شکل گرفته است. این تفاوتی اساسی بین اقتصاد اسلامی و اقتصاد غربی است. (۹)

ثانیاً، استدلال شده است که حسابداری مرسوم بر پایه ی جهان بینی فلسفی و عقلانیت اقتصادی است که شامل مبانی فردگرایی، نفع شخصی و حداکثرسازی سود است؛ در حالی که جهان بینی فلسفی اسلامی بر مبنای یگانی خداوند و در بر گیرنده ی اصول منافع اجتماعی، انصاف (برابری) و سود منطقی است. به طور کلی در اقتصادهای ماده گرای غربی، انسان حق نامحدود و مطلق بر ثروت دارد و به او اجازه داده می شود هرگونه که می خواهد از آن استفاده کند.

هدف اصلی فرد این است که این ثروت را حداکثر سازد و هدف مؤسسه‌ی انتفاعی غربی حداکثر کردن سود و حداقل کردن زیان است. در حالی که در اقتصاد اسلامی، افراد حق مطلق بر ثروت خود ندارند. اگرچه مالکیت بر ثروت به آن‌ها اهدا شده است، اما این مالکیت فقط به عنوان امانت است و آن‌ها باید فقط مطابق دستورات داده شده از طرف خداوند آن ثروت را مورد استفاده قرار دهند. آن‌ها نباید به طور مسرفانه و تبذیرگونه ثروت خودشان را مصرف کنند و باید آن را برای آدای دین خودشان به دیگران بدهند. برای دیگران نیز حقی در ثروت فرد است. قرآن کریم می‌فرماید: در ثروت هایشان یک حق مسلم برای کسانی که در جستجوی آن هستند و نیاز به آن دارند وجود دارد. بنابراین حداکثر کردن ثروت، هدف اصلی اقتصاد در اسلام نیست. این تفاوت به طرز خوبی توسط گرن بیان شده است: «اقتصاددانان غربی عموماً نمی‌توانند هر معیاری را که ورای دنیای مادی توسعه باید درک کنند، در حالی که مسلمانان عموماً نمی‌توانند هر معیاری که غیر از آن باشد را درک کنند». یکی از هدف‌های اساسی اقتصاد اسلامی این است که ثروت به جای اینکه در دستان عده‌ی محدودی متمرکز شود، در جامعه تا آن سطح و گستره‌ای که ممکن است گردش کند تا اینکه تفاوت بین غنی و فقیر تا حد ممکن کم و اندک شود؛ حدی که طبیعی و عملی باشد. (۱۰)

اسلام همچون سایر ادیان الهی، تفکر و ایدئولوژی خاص خود را در موارد گوناگون دارد و این نه تنها در بعد فردی بلکه در بعد اجتماعی نیز تاثیر خواهد گذاشت. تحقیقات بسیار زیادی صورت گرفته است که نشان دهنده این موضوع است که حسابداری با محیط اطراف خود ارتباط و تعامل دارد. محققان بر این عقیده اند که زیربنای اقتصاد اسلامی با زیربنای اقتصاد غربی کاملاً متفاوت است. ماهیت نظریه حسابداری اسلامی به مانند رهنمودی است درباره این که کارها چگونه باید انجام شوند تا اهداف اسلامی برآورده شود و در نهایت این که کارها در عمل چگونه انجام می‌شوند. گروهی از حسابداران مسلمان معتقدند بنا به ملاحظات جهان بینی اسلامی و غربی، حسابداری سنتی که مبتنی بر جهان بینی غربی است نمی‌تواند پاسخگوی تامین نیازهای گزارشگری مالی در کشورهای اسلامی باشد. لذا حسابداران مسلمان باید در کشورهای اسلامی تعریفی از حسابداری اسلامی ارائه کنند و با تبیین اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی، الزامات گزارشگری را روشن کنند. حسابداری اسلامی ارائه راهکارهایی است جهت حفظ حق و حقوق اشخاص حقیقی و حقوقی و جلوگیری از انواع معضلاتی که اقتصاد فردی و جمعی را تهدید می‌کند. بسیاری از اندیشمندان مسلمان عقیده دارند که نظام حسابداری باید به آموزه‌های دین اسلام متصل گردد و این چیزی است که حسابداری اسلامی نامیده می‌شود. در این مقاله که به روش کتابخانه‌ای و توصیفی می‌باشد سعی گردیده است مفاهیم و تعاریف حسابداری اسلامی جهت آشنایی هرچه بیشتر با این موضوع بیان گردد. اسلام همانند سایر ادیان الهی دارای جهان بینی و نظام اعتقادی خاص خود است و دینی است که تنها به حوزه‌های فردی محصور نمی‌شود، بلکه سیستم منسجمی برای زندگی انسان در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی و تمام جنبه‌های مهم و تأثیرگذار بر زندگی وی عرضه می‌کند. بنابراین برای مسلمانان، جدایی دانش (که با نوع و سبک زندگی انسان عجین است) از رهنمودهای مذهبی نارواست؛ چرا که منجر به رفتار غیراسلامی در جریان پیشرفت دانش و به کارگیری آن می‌شود. بسیاری از اندیشمندان مسلمان عقیده دارند که نظام حسابداری که خود جزئی از دانش بشری است باید به آموزه‌های دین اسلام متصل گردد و این چیزی است که حسابداری اسلامی نامیده می‌شود. از آنجا که بسیاری از جنبه‌های اقتصاد اسلامی تا حد زیادی با اقتصاد غربی متفاوت است، تکنیک‌های حسابداری انگلیسی - آمریکایی که بر اساس اقتصاد غربی و هم راستا با نیازهای نظری آن‌ها بنا شده، نمی‌تواند به آسانی در محیطی با اقتصاد اسلامی به کار گرفته شود. (۱۱)

بنابراین استانداردهای حسابداری بین المللی که بر چنین تکنیک‌هایی بنا شده اند مشکلاتی را برای مسلمانان در سراسر جهان به وجود خواهد آورد؛ از این‌رو برای مسلمانان مهم و ضروری است که حسابداران آن‌ها با توجه خاص به نیازهای اسلامی جوامع خود، استانداردهای حسابداری را آن گونه تدوین نموده و توسعه دهند که با نیازهای جوامع آن‌ها و نظریه‌های اقتصاد اسلامی و فرهنگ جوامع مزبور سازگار باشد

بعضی از صاحب نظران معتقدند چارچوب نظری سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی بیشتر هم جهت با حسابداری سنتی است، اگرچه در اهداف آن جوهره اسلامی مشاهده میشود. در دیدگاه سنتی، اطلاعات مربوط برای استفاده کنندگان، اطلاعات راجع به وضعیت مالی و عملکرد مالی است. عملکرد مالی هم در قالب سود اندازه‌گیری می‌شود. سود بیشتر معیاری از موفقیت بیشتر است برای حسابداری اسلامی نامناسب بدانند، چون معتقدند در اسلام باید در پی سود معقول بود. (۱۲)

تمام اهدافی که در اینجا بررسی شد به نوعی از حسابداری معاصر گرفته شده است. ماهیت اصلی بحث این است که در کشورهای مسلمان، اطلاعات مورد نیاز استفاده‌کنندگان متفاوت است و استفاده‌کنندگان در مورد مسائلی مانند رعایت شریعت و محاسبه زکات خواهان اطلاعات هستند. بنابه دلایل زیر نیازی نیست که برای انعکاس این تفاوتها، حسابداری را به حسابداری اسلامی تغییر دهیم:

- ۱- هدف حسابداری مالی تأمین نیازهای اطلاعاتی افراد برون سازمانی است و این نیازها تا حدودی تابع محیط است. بنابراین مسائل محیطی بر حسابداری مؤثر است و اگر در جایی علاوه بر اطلاعات معمول در سطح بین الملل، اطلاعات دیگری هم مورد نیاز باشد، می‌توان آن را ارائه کرد.
- ۲- در اکثر کشورهای اسلامی بنگاه داری و تجارت همانند دیگر کشورها انجام می‌شود و در موارد زیادی اصول تجارت باهم یکسان می‌باشد. اهداف حسابداری هم باید همه بنگاهها را پوشش دهد.
- ۳- دنبال کردن هدف سود حداکثر اگر در چارچوب شرع باشد برای یک مسلمان امر نامشروعی نیست. در عمل هم به نظر نمی‌رسد انگیزه کسب سود یک مسلمان با غیرمسلمان متفاوت باشد.
- ۴- در مورد معاملاتی که ویژه مسلمانان است می‌تواند استاندارد خاص برای تکمیل استانداردهای رایج تدوین کرد، مانند استانداردهای مربوط به عقود اسلامی.

۵- تأکید بر زکات اولاً دامنه کاربرد را محدود می‌کند و ثانیاً در کشور ما به دلیل محدود بودن موارد مشمول زکات، مناسب نیست.

۶- اهداف حسابداری را هم می‌توان بر پایه سودمندی برای تصمیم‌گیری و هم بر اساس پاسخگویی تدوین کرد. در موارد زیادی ممکن است اطلاعات مورد نیاز برای تصمیم‌گیری برای پاسخگویی هم مناسب باشد. چون اطلاعات هم برای تصمیم‌گیری مورد نیاز است و هم پاسخگویی، در مفاهیم نظری باید هر دو پوشش داده شود. لذا تأکید صرف بر پاسخگویی یا پاسخگویی اسلامی در محیط تجارت کنونی جوابگو نیست. جوابگو نیست.

لذا حسابداری باید همان حسابداری بماند و نیازی نیست واژه "اسلامی" را به آن اضافه کنیم. اما باید به مسائل محیطی در کشورهای مسلمان توجه شود. مثلاً حسابداری معاملات اسلامی می‌تواند مطرح شود. سازمان حسابداری و حسابرسی، برای عقود اسلامی، استاندارد حسابداری تدوین کرده است. زیرا استانداردهای بین‌المللی در این زمینه کافی نیست. دبیرکل پیشین این سازمان اعتقاد دارد که این استانداردها مکمل استانداردهای بین‌المللی است، نه اینکه تافته جدا بافته باشد. (۱۳)

نتیجه‌گیری:

رویکرد سازمان حسابداری و حسابرسی نهادهای مالی اسلامی پذیرش اصول پذیرفته شده حسابداری به استثناء مواردی است که با شریعت در تضاد میدانند. از این رو، برخلاف مفاهیمی چون به موقع بودن، قابلیت اتکا و قابل فهم بودن، دو مفهوم کلیدی رجحان محتوا بر شکل و ارزش زمانی پول را مقبول نمی‌داند (همان منبع). این سازمان ارزش زمانی پول را معادل بهره و ربا دانسته و استفاده آن در حسابداری اسلامی را غیرشرعی محسوب مینماید.

اسلامی و مبتنی بر رهنمودهای دین مبین اسلام است، حاصل خواهد شد. حسابداری اسلامی با لحاظ نمودن اهداف مذکور تقسیم بندی استفاده کنندگان به اولیه و ثانویه و توجه به منافع مادی گروهی از استفاده کنندگان را در قالب هدف سودمندی اطلاعات در تصمیم‌گیری را جایز نمی‌داند. در واقع، اطلاعات مالی که با هدف رعایت عدالت اسلامی و مصالح ذینفعان، حق الناس و مباشرت، و توسعه و آبادانی ارائه شوند، در تصمیم‌گیری تمامی ذینفعان سودمند و دارای اثرات مثبت خواهد بود. علاوه بر اهداف مذکور، پژوهشهای عمده انجام شده در مورد حسابداری اسلامی، پاسخگویی اسلامی را یکی از اهداف حسابداری اسلامی معرفی کرده اند.

منابع:

- 1-Lajili K., Zeghal D., (2018), A content analysis of risk management disclosures in Canadian annual reports, Canadian Journal of Administrative Sciences, Vol. 22, No. 2, pp. 125-142.
- 2-Lawrence, P.R. & Lorsch, J.W. (2018). "Organization and Environment". Harvard University Press, Boston.

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

3-Lee, J., Cho, E., and H. Choi. (2017). The Effect Of Internal Control Weakness on Investment Efficiency, The Journal of Applied Business Research. Vol. 32, No 3, Pp. 649-661.

4-Badawy.Afie M.(2018).” Technology management simply defined: A tweet plus two characters”,Journal of Engineering and Technology Management 26,pp.219-224.

5-Cetindamar.Dilek. ,Phaal .Robert .and Probert.David. (2017).” Understandi technology management as a dynamic capability: A framework for technolo management activities”,Technovation pp.237-246.

6-Abbott, L. J., Daugherty, B., Parker, S., & Peters, G. F. (2017). Internal Audit Quality and Financial Reporting Quality: The Joint Importance of Independence and Competence. Journal of Accounting Research, 54: 3-40

7-Gallo G (2021). Operations research and ethics: Responsibility , sharing and cooperation. European Journal of Operational Research, 153 : 468–476 .

8-Gass SI (2018). Ethical guidelines and codes in operations research, Ethics and Operations Research, journal of Omega, Elsevier Ltd, Editor B. Lev, vol 37, 6: 1044- 1050 .

9-Hood JN, Logsdon JM (2016). Business ethics in the NAFTA countries: A cross-cultural Comparison. Journal of Business Research, 55: 833-890 .

10-Kocntz H & Wehrich H(2019). Essentials of Management, 15th ed, (New yourk: MCG RAW – HILL). 4

11-Abbott, L. J., Parker, S., & Peters, G. F. (2019). Audit Fee Reductions from Internal Audit-Provided Assistance: The Incremental Impact of Internal Audit Characteristics Contemporary Accounting Research, 29: 94–118.

12-Meidell, A., & Kaarbøe, K. (2017). How the enterprise risk management function influences decision-making in the organization - a field study of a large, global oil and gas company. The British Accounting Review, 1 (49), 39-55. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2016.10.005>

13-COSO. (2018). Enterprise risk management integrating with strategy and performance. <www.erm.coso.org> accessed 02.05.2018. (pp. 1-10): Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission.